

a vysušující – 17 *posilivé* posilující – 18 *jatr* (gen. pl.) játra; *poživujícími* vyživujícími – 19 *přítahujícími* tj. krev, prokrvujícími; *píchov odvieravých* otvírajících póry – 20 *žilou hlavní* žilu na předloktí (Vena cephalica) – 21-23 *nová... vetchá* akutní... zastaralá, chronická – 24 z *jedovaté hlízy* z vředu působícího nákazu (zvl. morovou); z *uhryzenie* z kousnutí – 26 *zvláštnie* speciální – 27 *neujímajú ni utrhaťi moci* nezeslabují ani neubírají účinek; *obecným* obecně užívaným – 29 *šťa sáhajú* mají širší okruh působení – 30 v *Montpesoláně* (lat. Montpesolanum) v Montpellieru (v již. Francii), kde byla ve středověku proslulá lékařská škola – 32 *pravá kolera*: tekutina, ztotožňovaná podle humorální patologie se žlučí; *pro maní* (lat. mania) pro náhlé pomínutí smyslů (přičítané vniknutí par do mozku); *pro melankolii* (lat. melancholia) pro trdnomyslnost způsobovanou tzv. kalokrevností (n. černokrevností) – 33 v *Provincii* (lat. Provincia) v Provence (ve Francii); *mnišie šerého zákona* dominikáni, jejichž řehole předpisovala kutny z nebarveného sukna – 35 *skrže žily zevnitřnie* povrchovými žilami; *proti žilám i cievam...*: míněny větve žily lícni – 39 *židovin* skrání – 40 *zubín* zubních lůžek – 41 *pro otok plic* pro zánět plic – 42 *medianu* žilu v ohbí lokte (Vena mediana cubiti) – 43 *pro zacipanie* pro zahlenění; *pro sen v dusu* pro dušení ve spánku – 44 *mezi plecama* (duál) mezi plecemi, rameny; *baňkami*: skleněnými nádobkami, užívanými k vysávání krve pomocí zahřátého vzduchu (bez otvírání žil) – 45 *počistivých* čistících; *letkvaři* léčivé odvary; *přilpavé mokrosti* usazující se nadbytečné šlávy – 46 z *kosatce*: tj. z kosatcového oddenku; z *lebédky červené* z dobromysli obecné – 49 *syrup squilliticus a ocet squilliticum* (lat. nom.) sirup a ocet z mořské cibule (*Scilla maritima*) – 50 *blívanie* zvracení; *zbúrenie nemoci měsiečne* vyvolání menstruace; *panenský žily* žily růžové (začíná u vnitřního kotníku) – 51 *žila jatrnie*: míněna žila na hřbetu ruky (srov. pozn. 37 na s. 555) – 52 *žila na kostri* *chřbetnice* žila na kostřči páteře, tj. žila křížová – 54 *pro dnu*: pod pojmem dny (pakostnice) byla zahrnuta i různá jiná onemocnění (srov. pozn. k nadpisu na s. 569); *zkrácenie žilny* zkrácení šlachy, svalu – 55 *na holenú* (duál) na holeních – 58 *úduov plodných* pohlavních orgánů; *pod články* pod kotníky – 59 *nárokuov* varlat; *pro stavení vody* pro zamezení nadměrného tvoření moči

O DVANÁCTI ZNAMENÍCH

Ve středověkém lékařství uplatňovala se na základě soudobých kosmologických názorů o souvislosti věcí hojně i astrologie. Zvláštní význam měla astronomie a astrologie pro určení doby, kdy je vhodné pouštět žilou. Podle znamení zvěrokruhu, a tedy podle ročních období, která jim odpovídala, určovalo se jednak to, zda je v daném období vůbec vhodné pouštět žilou, jednak to, které části lidského těla jsou ovládány jednotlivými znameními zvěrokruhu.

Pro snazší orientaci kreslily se lidské figury s označením, která znamení zvěrokruhu jsou rozhodná pro jednotlivé části těla (srov. vyobrazení 37).

O PŮŠTĚNÍ

Když pak opět chceš věděti, kdy bude dobré púšťenie z žil anebo zlé, tehdy máš znamenati zvláštnost dvanácti znamení a také údy človečieho života, ještoť sú dvanácti znamení přispojeny.

Skopec prvné znameníe

- 5 Skopec jest prvné znameníe: dobré, horké a suché; spusoba ohně. Jemu jsú přispojeny hlava, oči a jiné strany hlavy. V tom znameníe jest dobré púšťění na všech údech života kromě hlavy. Také jest zapověděno baňkami púšťěti na šíji.

Druhé znameníe

- 10 Býk jest druhé znameníe: zlé, studené a suché; spusoba země. Jemu jsú přispojeny šíje s hrtanem. V tom znameníe jest zapověděno púšťění, ale stromy štěpovati a vinohrady jest dobré.

Třetíe znameníe

- 15 Dvabližnec jest třetíe znameníe: zlé, horké a vlhké; spusoba větru anebo povětříe. Jemu jsú přispojeny ramena, lokty a ruce. V tom znameníe jest zapověděno púšťění z ruky.

Čtvrté znameníe

- 20 Rak jest čtvrté znameníe: prostřednie, to jest ani velmi zlé, ani velmi dobré, studené a vlhké; spusoba vody. Jemu jsú přispojeny plíce, prsí a žebra, žaludek a slezeno. A někteří múdří závidie púšťění a zapovídají, když měsíec jest v znameníe rakovém.

Páté znameníe

- 25 Lev jest páté znameníe: zlé, horké a suché; spusoba ohně. Jemu jsú přispojeny srdce, chřbet a oba boky. V tom znameníe jest zapověděno púšťění.

Šesté znameníe

Panna jest šesté znameníe: prostřednie, studené a suché; spusoba země. Jemu jsú přispojeny břicho a třeva. Tu také o púšťění zmienky mistři nečinie, ale rozsievati a orati v tom znameníe jest dobré.

- 30 Sedmé znameníe

Váha jest sedmé znameníe: dobré, horké a vlhké; spusoba větru anebo povětříe. Jemu sú přispojeny ledvie, pupek a spodnie strana břicha. A když měsíec v prvním prostředku jest, tehda jest odpuštěno púšťěti.

Osmé znamenie

- 35 Štír jest osmé znamenie: prostrednie, studené a vlhké; spôsob vodu. Jemu sú prísposjeny nádoby hanby, zadek, klúby i s mēchýřem. A když jest mēsiec v druhém prostředku, tehdy někteří mūdři chválē pūštění.

Deváté znamenie

- 40 Střelec jest deváté znamenie: dobré, horké a suché; spôsob ohně. Jemu sú prísposjeny kosti a chřbetná kost. V tom znamení dobré jest pūštění.

Desáté znamenie

- 45 Kozorožec jest desáté znamenie: zlē, studené a suché; spôsob země. Jemu sú prísposjeny kolena a čiešky, ješto sú na kolenú. V tom znamení jest zapověděno pūštění, ale rozsievati a štěpovati stromy jest dobré.

Jedenácté znamenie

Vodnář jest jedenácté znamenie: prostrednie, horké a vlhké; spôsob země. Jemu sú prísposjeny strany od kolenú až do hleznův. V tom znamení jest odpuštěno pūštění.

50

Dvanácté znamenie

Rybnář jest dvanácté znamenie: prostrednie, studené a suché; spôsob vodu. Jemu sú prísposjeny podešvy na nohách. A mūdři nechválē ani hyzdie v tom znamení pūštění.

- 55 A jest znamenati to všecko, ješto tu od žil pūštění a od času, v němž jest dobré anebo zlē, jakož pověděno jest. I jest zvláště rozuměti po běhu Mēsiece, ale ne jiných planēt. A take o zdravých ve zdraví se chovati, ale nezdravým a potřebným žádný čas nenie uložen. Protož takovým lidem potřebným netřeba čakati času ani znamenie, v němž dobré anebo zlē jest pūštění, ale když potřebie, tehda pūštěti ve jméno božie.

2 znamenati uvědomovati si, míti na paměti; údy člověčieho života ústrojí lidského těla – 3 sú prísposjeny souvisí – 4 Skopec Beran – 5 způsob ohně povaha, charakter ohně; podle názoru, že všechna hmota se skládá ze čtyř přírodních živlů (ohně, vzduchu, vody a země), z nichž některý převládá (srov. pozn. 49 na s. 538) – 6 strany části – 8 baňkami pūštěti vysávatí krev pomocí baněk, tj. speciálních skleněných nádobek (bez otvírání žil) – 14 Dvabližnec Blíženci; větru anebo pověťrie vzduchu – 18 prostřednie smíšené, nevyhraněné – 20 slezeno slezina; mūdři závidie pūštěni mudrci, učenci nepřejí pouštění, nedoporučují pouštět – 28 třeva střeva – 32 ledvie ledví, vnitřnosti – 33 v prvniem prostředku: tj. v první čtvrti; odpuštěno dovoleno –

36 nádoby hanby pohlavní orgány; klúby i s mēchýřem: mīněny buď kyčle s močovým mēchýřem, nebo varlata s šourkem – 37 v druhém prostředku: tj. ve třetí čtvrti – 40 chřbetná kost páteř – 48 do hleznův po kotníky – 51 Rybnář Ryby – 52 podešvy na nohách chodidla – 53 ani hyzdie ani nezamítají

54 od žil púšťěnie a od času o pouštění žilou a o čase – 55 po běhu Měsíce podle pohybu Měsíce – 56 take tak (platí) – 57 uložen stanoven, vymezen

FRANTIŠKÁN APATÉKÁŘ

Pro rozšíření česky psaných lékařských pojednání v 15. století a tím pro laicizaci a demokratizaci vzdělání v oblasti přírodních věd je charakteristická práce neznámého františkána, zvaného v literární historii Františkán apatékář. Jeho dílo doplňovalo populární sborník lékařských poučení, který vyrostl kolem některých zčeštěných pojednání Křišťana z Prachatic a byl nazýván „Jádrem“. Vedle Jádra je kompilace Františkána apatékáře největším a nejrozšířenějším českým lékařským sborníkem 15. století a byla ještě dlouho později opisována. Mezi Jádrem a sborníkem neznámého františkána jsou některé shody a není vyloučeno, že uspořádání obou těchto překladových kompilací je dílem jediného autora. O neznámém františkánském mnichu - apatékáři nevíme nic víc, než že působil v Krumlově a v Brně jako správce lékárny františkánského kláštera někdy kolem r. 1440.

(O ZDRAVÍ LIDSKÉM)

S boží pomocí ktož chce dlúho živ býti, takto učň jako tento mistr Agvin tak řečený etc. Praví zajisté, že když člověk šesteru věc činí, že bude s boží pomocí dlúho živ a zdráv. Prvá dobrého povětří hledati a zlého se varovati. Druhá jest skrovnost v napití a najedení, aby to bylo čisté a zdravé. Třetíe od otopčívanie ložnieho a múdrého hýbanie a tvým životem oblovanie. Čtvrté vhod spáti a vhod bdieti. Páté, aby se choval, aby nebyl tvrd v životě ani velmi měkek. Šesté, aby se choval prielišného veselé. Toť jest těch šest věcí; ktož je má na paměti, bude dlúho zdráv. A protož o každé věci ten mistr zvláště učí, kterak má činiti, a teď vykládá o těch
10 šesti věcech.

Najprvé o povětří

Najprvé o povětří tak praví: Všelikého povětří nejasného a nečistého se chovaj, leč buď smrduté neb nesmrduté. A proč? Když jest jasné, zákon jest ráno vstávati, a když jsú mrazové a mračno, zákon jest dlúho spáti.
15 Varuj se smradu bahenného neb z močidla a mršieho, neb od toho se zarozují tajné nemoci v životech šlechetných. A protož, ktož chce ten smrad od sebe zapuditi, ten drž oman před jazykem.